

СИНДЕТСКЕ КООРДИНИРАНЕ КЛАУЗЕ У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ

САЖЕТАК

Предмет овог рада јесте анализа синдетских координираних клауза с везницима *И*, *НИТИ*, *А*, *АЛИ*, *ДОК* и *ПА* у публицистичком стилу, при чему је пажња усмерена на семантичку анализу реченица и везника, учесталост употребе појединих типова, као и на степен зависности између координираних реченица.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сложена реченица, координираност, синдетске клаузе, везници, семантика.

1. Увод

1.1. О појму координираности

Појам *координираности* у лингвистици означава равноправност, повезаност и усклађеност међу језичким јединицама, што се често означава и термином *напоредност*. Таквим одређењем сугерише се постојање истоветности у рангу међу јединицама, њихова самосталност и међусобна паралелност. Међутим, у студијама из ове области јавља се и мишљење да извесна подређеност једне јединице другој мора постојати. Кад је реч о координираним клаузама, српски и хрватски граматичари, попут М. Стевановића, И. Прањковића или М. Ајановића, истичу да у реченичном комплексу мора постојати главна реченица која управља свим осталим деловима тог комплекса, а да реченице које се надовезују, макар формално биле сасвим независне, увек зависе од контекста, те се на семантичком плану не могу сматрати независним.

Тврдњу да апсолутна синтаксичко-семантичка самосталност координираних клауза не постоји није могуће оповргнути, али не због њихове евентуалне подређености у односу на управну клаузу, већ због чињенице да је свака језичка јединица подређена ширем контексту (укључујући и управну реченицу) и да она тек у својој употреби добија значење. Дакле, терминима *координираност*, *независност* или *напредност* примарно се означава синтаксичка независност, односно - формална равноправност, док закључке о евентуалној подређености можемо доносити само на основу конкретног контекста.

Свакако, степен независности код различитих типова координираних клауза није исти. Кад је реч о параметрима на основу којих можемо извести закључке о степену подређености координираних клауза, ту се издвајају *везници* и *темпорална локализација* радњи из реченичног комплекса. На основу анализираног корпуса, као и анализираног корпуса у магистарским радовима Слађане Милићевић (2000) и Ружице Мирилов (2005), највиши степен самосталности (код синдетских клауза) показују координиране копулативне клаузе са везником *И*, којима се исказују временски симултане радње. У тим клаузама везник би најчешће могао бити и изостављен, а да се при том не наруши смисао, а, при том, није их неопходно одвојити запетама, могуће је одвојити их и тачкама. Још један доказ њиховог високог степена самосталности јесте то што у таквим реченицама не постоји реченица која би се могла одредити као управна, а то се огледа у произвољности њиховог редоследа у комплексу (Ковачевић 1983: 185), а редослед је тада одређен једино перспективом говорника.¹ Због ових одлика, копулативне клаузе са везником *И* јесу најбољи репрезент координираних клауза. Кад је реч о сукцесивним радњама, ту је однос подређености лако уочљив, а редослед није произвољан, пошто

¹ Различити говорници би употребили различит редослед реченица описујући исту ситуацију. Говорник може рећи да *напољу грми и сева*, али и да *напољу сева и грми*.

би промена редоследа међу реченица довела до промене смисла или би садржај постао сасвим неразумљив. Немогућност изостављања везника такође је показатељ вишег степена интеграције клаузе у реченични комплекс, што се одлично види на примерима дисјунктивних клауза, али у тим случајевима веома је тешко уочити клаузу која би евентуално била управна, пошто се дисјунктивношћу исказује међусобна искључивост ентитета обухваћена читавим реченичним комплексом, те су у том смислу дисјунктивне клаузе истог ранга, али нису самосталне.

Дакле, као што ни различите врсте субординираних клауза нису у подједнакој мери подређене управној реченици, тако и ниво самосталности код координираних клауза варира. Постоје радови који се баве појединим прелазним случајевима. Милош Ковачевић је, истражујући релативне клаузе, закључио да постоје координиране клаузе које имају све одлике релативних клауза, те их, штавише, и сврстава у субординиране клаузе (Ковачевић 1997). Премда циљ овог рада није испитивање степена самосталности различитих типова координираних клауза, поједини коментари и закључци везани за ту проблематику биће укључени у анализу.

1.2. Предмет, корпус и циљ истраживања

Предмет анализе у овом раду јесу синдетске координиране клаузе у публицистичком стилу. Пошто се насловом рада предмет рада веома широко одређује, неопходно је дати више података о типовима реченица које су обухваћене анализом, као и о корпусу, а на крају и о самом циљу истраживања.

Дакле, пре свега треба истаћи да у анализу нису уврштени сви постојећи типови координираних синдетских клауза, већ неколико најфреквентнијих, а према везницима су примери и разврстани, односно истраживање обухвата координиране клаузе са везницима *И*, *НИТИ*, *А*, *АЛИ*, *ДОК* и *ПА*. Набројани везници садрже различите нијансе значења,

од којих су са лингвистичког аспекта најинтересантнији везници *A* и *И*, који се често одређују и као прави везници и имају највише различитих нијанси значења. Разноврсност тих значења биће представљена у анализи, уз податке о заступљености везника и уз графике који ће представити поређења употребе везника у анализираном корпусу. Примери са везником *НИ* нису забележени.

Корпус се састоји из новинских вести које су објављене у различитим рубрикама домаћих дневних листова. Дневни листови из којих су ексцерпирани примери су домаћи листови који су информативног карактера: Блиц, Данас, Политика, Вечерње новости, Дневник и Глас јавности; а из анализе су изостале новинске форме које нису информативног карактера (интервју, блог, колумна и сл.), као и одређени текстови информативног карактера који нису писани публицистичким стилем.² У раду неће бити представљени сви забележени примери, али ће они бити уврштени у квантитативну анализу.

Главни циљ истраживања јесте уочавање синтаксичко-семантичких одлика координираних клауза у оквиру једног одређеног функционалног стила, али са пажњом окренутом ка испитивању семантичких варијација које се могу остварити употребом одређеног везника у оквиру реченичног комплекса. Поред тога, у раду ће бити изведени и закључци у вези са фреквенцијом појединих типова, уз помоћ чега би се, на основу ограниченог корпуса, могле истаћи специфичне синтаксичке одлике новинског језика.

2. Анализа

2.1. Координиране клаузе са везником *И*

Реченичним везником *И* најчешће се уводе *копулативне координиране*

² Поједини текстови у рубрикама које се баве културом писани су стилем који би се најближе могао одредити као књижевноуметнички.

клаузе. Копулативним клаузама исказују се радње које су управљене у истом смеру као и управна клауза. Сам везник *И* има примарно функцију повезивања, односно набрајања, те се на основу тога подразумева или одређена сродност у значењу реченица које повезује или неки логични низ радњи, усмереност у истом правцу (Стевановић 1969: 781).

Из основног значења везника *И*, које је описано, развијају се различите значењске нијансе. Значењске нијансе везане су за истицање одређене семантичке карактеристике, те се међу копулативним реченицама могу наћи оне у којима се истиче сукцесивност радњи, из значења сукцесивности често проистиче консекутивно значење, док из консекутивног значења може настати и конклузивно значење. У наредном делу биће представљени поједини подтипови копулативних клауза посведочени у корпусу.

2.1.1. Симултане координиране клаузе са везником *И*

Симултане копулативне клаузе представљају клаузе чијим се предикатом означава радња која је истовремена с радњом из управне клаузе. У неким ситуацијама веома је тешко уочити у којој су мери радње паралелне, пошто се радње обично не поклапају потпуно на временској скали, односно ретко се јавља апсолутна симултаност, али, да бисмо их одредили као симултане, потребно је да се трајања двеју радњи поклапају у одређеном периоду (Антонић 2001: 88 – 90).

(1) Знала је мало *и била спремна да учи много*, баш као и Мила Кунис (Политика, 6. март 2011).

(2) Чак 44.767 особа са високом стручном спремом у Србији нема стални посао *и налази се на бироу рада*, док је од тог броја 15.634 незапослених евидентирано у филијали Београд (27. фебруар 2011).

На основу корпуса, примећује се да се симултане копулативне клаузе јављају у веома малом броју, као и то да није реч о типичним примерима клауза те врсте. То би се могло објаснити утицајем жанра.

У новинским текстовима из дневне штампе акценат је на резултату одређене радње. Текстови често имају форму извештаја, у којима су радње сукцесивне и уланчане, односно - тежи се саопштавању последице одређених акција, пошто је сама последица најчешће и главна вест.

2.1.2. Сукцесивне координиране клаузе са везником *И*

Сукцесивне копулативне реченице су оне у којима се радња временски не поклапа са радњом из управне реченице (Антонић 2001: 126). Најчешће је радња из копулативне реченице у односу на радњу из управне постериорна, а њом се може означити просто смењивање радње, али и одређена последица.

Основни тип ових реченица јесу сукцесивне координиране клаузе неутралне семантике, у којима се јавља просто смењивање радњи у времену без нагласка на последицу, резултат или неку другу нијансу која се може јавити у копулативним сукцесивним клаузама.

(1) После немачке окупације Србије оформио је такозвану „Владу народног спаса” *и до 1944. године обављао дужност председника владе* (Политика, 8. март 2011).

(2) Истовремено, америчка домаћинства су презадужена *и потребно је да више штеде*.

(3) Неки су и Милпјеа лично упознали, јер је и млади уметник скокнуо до Новог Сада. Тихо дошао *и отишао*, одрадио пробу *и због других обавеза није остао на представи* (Политика, 6. март 2011).

Иако се у неким од примера могу уочити трагови каузално-консекутивног односа међу координираним радњама из примера, информативно тежиште није на том односу, већ на набрајању догађаја, те ове примере сматрамо семантички неутралним.

Следећи тип сукцесивних координираних реченица уочен на корпусу јесу реченице са удвајањем глагола говорења. Дакле, у реченичном комплексу глагол из групе *verba dicendi* јавља се прво

у „управној” (првој клаузи), а након тога се у наредној, копулативној клаузи јавља још један глагол из те групе, док је субјекат, по правилу исти у обема клаузама. Овакве копулативне клаузе карактеристичан је за публицистички стил и због тога је издвојен у раду као подтип.

(1) Мађарски премијер *је истакао* да је „свима у интересу снажна Европа” и *додао* да ће његова држава учинити све како би успела стратегија Европа 2020 (Блиц, 31. 12. 2010).

(2) У програму мађарског председавања *наглашава* се да „процес уграђивања Западног Балкана у ЕУ треба да се настави” и *подвлачи* да „одлука Савета министара (ЕУ) да од Европске комисије затражи ’мишљење’ о кандидатури Србије за чланство, представља јасну поруку која оснажује тај процес интеграције” (Блиц, 31. 12. 2010).

(3) Он *је оценио* да је „Делта” овим показала да чини напоре да доведе велике партнере у Србију и *подсетио* да су у Србију довели и Интеза банку и Делта ђенерали осигурање (Политика, 8. март 2011).

Приложени примери илуструју реченице са удвојеним глаголима говорења којима се парафразирају нечије речи. Иако се међу означеним глаголима појављују они који примарно не спадају у групу *verba dicendi*, у ексцерпираним реченицама ти глаголи остварују значење вербалних радњи. Уз значење вербалних радњи, које им је основно, могу се појавити и друге нијансе значења, којима се исказује да субјекат радњом говорења постиже и други ефекат (нпр. *истицати*, *додати*, *наглашавати*, *подвлачити*, *оценити* итд.).

Тиме се постижу различите нијансе значења не би ли се избегла потпуна таутологија или како би се додала још нека семантичка нијанса, тако у примеру (2) имамо глаголе *наглашавати* и *подвлачити*, који у датој реченици функционишу као синоними, а аутор користи различите лексеме како би избегао понављање исте лексеме, што би се лоше одразило на стил. У реченицама са удвојеним глаголима говорења радње су доследно сукцесивне чијим се редоследом прати ток говора, што омогућава прецизније парафразирање изјаве актера који има субјекатску

функцију.

У корпусу су забележени и примери координираних сукцесивних клауза у којима се препознају нијансе консекутивности и конклузивности. Примери су сврстани у исту групу првенствено због тога што значењске нијансе које диференцирају ова два типа клауза нису увек сасвим јасне, нијанса консекутивности је заједничка за све примере из ове групе, док се конклузивност ређе појављује. И у једном и у другом случају у питању су нијансе тих закључака које се могу уочити на примерима, али оне су и даље првенствено копулативне сукцесивне клаузе које не можемо сврстати у праве консекутивне клаузе.

(1) Одушевљен тим догађајем, он кришом фотографише Блериоову летелицу, *и по повратку у Суботицу, на основу тих снимака, прави сопствену, од материјала који је имао при руци - дрвета, конопца, жица* (Данас, 10. 1. 2011).

(2) Уводни део сусрета донео је велики број прилика за брејк, али је одлучујуће одузимање сервиса противници Францускиња реализовала у 12. гему *и освојила први сет* (Данас, 10. 1. 2011).

Примери овог типа првенствено исказују смењивање догађаја у времену (сукцесивност), али је постојање нијансе консекутивности у овим примерима лако доказати, и то заменом везника *И* везником *ТЕ* или *ПА*, који су везници координираних консекутивних клауза. То се може илустровати примерима у којима су везници замењени:

(1.1) Одушевљен тим догађајем, он кришом фотографише Блериоову летелицу, *ТЕ по повратку у Суботицу, на основу тих снимака, прави сопствену, од материјала који је имао при руци – дрвета, конопца, жица*.

(2.1) Уводни део сусрета донео је велики број прилика за брејк, али је одлучујуће одузимање сервиса противници Францускиња реализовала у 12. гему, *ТЕ освојила први сет*.

Поред ових примера, треба навести и неколико примера са нијансом конклузивности, која се може уочити поред нијансе

консекутивности. У питању је врло танка нијанса, због чега примери овог типа могу створити недоумицу.

(1) Репрезентативац Гане Принц Тејго на четири утакмице постигао је шест голова *и забележио скор идентичан свом претходнику, минуле јесени* (Дневник, 17. март 2011).

(2) Међутим, Ана Ивановић је назадовала за четири позиције *и сада је 21*, а Бојана Јовановски има за једно место лошији пласман у односу на прошлу седмицу *и сада је 77. на свету* (Данас, 10. 1. 2011).

Копулативне клаузе из ових примера исказују резултат радње из претходне реченице. Међутим, пошто је у питању резултат који је неминован, неизбежна последица, ове копулативне реченице се више намећу као закључна констатација којом се завршава реченица, а везник *И*, осим што повезује, има и улогу интензификатора. Везник *И* пореклом је партикула, што омогућава истицање, интензификовање садржаја, како у овим клаузама, тако и у онима у којима преовладава значење конклузивности.

Из анализираних примера могу се извести одређени закључци везани за семантичку природу везника *И*, као и за природу самих клауза које су њиме повезане. Дакле, као што ће и већина речника потврдити, функција везника *И* јесте набрајање, повезивање сродних конструкција или потврђивање следа. У тим ситуацијама овај везник замењује запету, што је потврђено и важећим Правописом који забрањује употребу запете испред везника *И* ако је употребљен у овом значењу. Иако често повезују реченице које су међусобно условљене каузално-консекутивним односом, стилски је немаркиран у односу на везнике консекутивних клауза који ипак могу бити везани за разговорни стил (везник *ПА*) или за научни стил (везник *ТЕ*). Када се овај везник употреби и ради интензификовања садржаја, његова неутралност слаби, пошто се тада приближава значењу партикуле, а партикуле увек укључују и став говорника према садржају (Старославјанский словарь 1999: 242–245).

Кад је у питању степен равноправности, у уводном делу истакнуто је да копулативне реченице са везником *И* имају највиши степен равноправности у односу на управну реченицу. Код ових реченица могуће је изоставити везник, могуће их је раздвојити у засебне реченице и тачком, али није у свим примерима степен њихове равноправности исти. Симултане клаузе одликује равноправност највишег степена, док је код сукцесивних клауза равноправност далеко слабија, посебно ако је заступљена и нијанса консекутивног значења, које је по природи релационо, односно несамостално.

2.2. Координиране клаузе са везником *НИТИ*

Одричне варијанте везника *И* јесу везници *НИ* и *НИТИ*. И један и други везник су саставни везници одричних реченица, користе се при набрајању негираних радњи. Везник *НИТИ* често се јавља и удвојено (нпр. *Нити сам учила, нити сам сређивала стан*), али се иста значења могу исказати и без удвајања (нпр. *Нисам учила, нити сам сређивала стан.*). Корпус бележи примере са везником *НИТИ* (без удвајања), док примери са везником *НИ* нису забележени.

(1) У књизи „9. март”, нажалост, нема докумената из неких кључних државних установа, из полиције, војске, дипломатије и њихових тајних служби, *нити има докумената из страних извора сличне или исте врсте* (Политика, 8. март 2011).

(2) С друге стране, Москва не притиска српске власти ни ка приближавању руском војном блоку ОДКБ, свесна деликатности наше ситуације, *нити се, пак, противи европским интеграцијама Србије* (Политика, 6. март 2011).

Пошто је реч о набрајању, ниво самосталности код ових реченица веома је висок, као и код типичних координираних клауза са везником *И*. Примери са значењским варијацијама нису уочени у корпусу, што иде у прилог ставу да они нису специфични за публицистички стил, за разлику од књижевноуметничког стила где се ове клаузе често везују у

градациони низ.

2.3. Координиране клаузе са везником *A*

Везник *A* првенствено се у речницима одређује као везник супротних реченица (нпр. *Мама ради, а тата гледа фудбал*) или као везник у синтаграмама које садрже појмове супротног значења (нпр. *Он је паметан, а лењ.*). Такође, граматике га примарно сврставају у везнике супротних реченица и, на основу свеукупне литературе која је коришћена за овај рад, исказивање супротности и јесте његова примарна функција (Стевановић 1969: 798). Међутим, у анализираном корпусу који припада публицистичком стилу, примери са типичном употребом везника *A* нису најбројнији, те се поставља питање да ли се њиме првенствено исказује супротност.

Кад је реч о пореклу везника *A*, у питању је везник који је, попут везника *И*, првобитно био партикула, а имао је емфатичко значење. Његово порекло и првобитно значење утицали су на његову природу, те се разноврсност и специфичност употребе овог везника може довести у везу са тим (Старославјанскиј словарь 1999: 63).

Мустафа Ајановић је својевремено истицао да се везник *A* употребљава онда кад се износи *напоредно истицање*, нека врста поређења, али да адверсативност при том поређењу није нужна (Ајановић, 1954: 210). Ако се Ајановићевом одређењу значења везника *A* дода и објашњење везано за његово порекло и првобитну семантику, долази се до позиције из које се његово значење може сагледати јасније. Према је његово значење веома погодно за исказивање адверсативности, адверсативност није његово основно значење, већ се употребом овог везника тежи поређењу и врло често истицању онога што се казује уведеном клаузом. Често се уведеном клаузом исказује и нека конкретизација, појашњење, додатни коментар, садржај са нијансом консекутивности или неке друге нијансе (Прањковић 1984: 55).

2.3.1. Симултане клаузе са везником *A*

Симултане клаузе са везником *A* сличне су клаузама истог типа са везником *I*. Предикати ових клауза поклапају се на временској оси са предикатима из управних реченица, само што у овом случају циљ није просто набрајање радњи, већ њихово напоредно позиционирање, поређење или истицање. Преовлађују примери у којима су оба предиката у презенту, али то није и правило.

(1) Бројни музеји у Србији су затворени због реконструкције, што неповољно утиче на стварање слике о њима у јавности, *а многи немају чак ни простор* (Политика, 26. март 2011).

(2) Школе одлучују о томе чије ће портрете изабрати за своје учионице и ходнике, *а просветни инспектори могу да поступају ако постоји пријава* (Политика, 8. март 2011).

Овакви примери забележени су у великом броју и у њима се најчешће јавља значење супротности. У њима је најчешће изражена симултаност у презенту, углавном су у напоредни однос стављене две радње – што је такође одлика адверсативних клауза које имају затворену структуру (Кордић 2008: 191), али радње из те структуре ипак нису супротстављене. Премда делују сасвим слично, између ових реченица и симултаних реченица са везником *I* постоји једна битна разлика, која у доброј мери и одређује одабир везника. У примерима са везником *I* радње из матичне и координиране клаузе биле су повезане истим субјектом, док је у забележеним примерима са везником *A* субјекат различит. То свакако не значи да се у њима по правилу не јавља исти субјекат за обе радње, постоје примери у језику који би то правило негирани, али овакав однос међу примерима из једне и друге групе није случајност. Постављање радњи са различитим субјектима у неки однос ствара утисак поређења (које се донекле и остварује), а поређење најчешће ствара утисак различитости, супротности. Супротност, наравно, може

бити присутна, али није и нужна. То што реченице нису супротне, не даје нам могућност да их сврстамо у копулативне. Истоветност субјекта омогућава истосмерност радњи, а пошто је код ових реченица субјекат различит, та истосмерност се не може потпуно остварити.

2.3.2. Сукцесивне клаузе са везником *A*

Попут везника *И*, везник *A* такође може уводити сукцесивне клаузе, чија семантика може бити неутрална или са различитим нијансама попут нијансе консекутивности или конклузивности.

У прву групу спадају претежно неутралне сукцесивне клаузе са везником *A*. Потпуно семантички неутралне сукцесивне клаузе са везником *A* не постоје, пошто се потпуна неутралност може постићи једино употребом везника *И*. Међутим, ако се сукцесивност исказе везником *A*, значење разновремености се наглашава, али се истовремено једној од тих реченица тако може дати и информативни приоритет. У сваком случају неутрално набрајање догађаја по временском следу се искључује.

(1) Цибони је посетиоце забављао сат и по, *а пре њега је, у посљедњем сату старе године певао Будванин Бојан Маровић* (Блиц, 1. 1. 2011).

(2) У прва три месеца евро ће јачати, *а од пролећа ће падати* и стагнирати (Вечерње новости, 31. 12. 2010).

Следећи тип су сукцесивне клаузе са везником *A* са нијансом консекутивности. Овај тип реченица ретко се јавља, што није необично с обзиром на то да постоје везници који су специјализовани за увођење координираних консекутивних клауза.

(1) Градоначелник је објаснио да је идеја да се учбеници на крају године враћају школама... Бачке торбе ће тада постати знатно лакше, *а школарци ће научити да чувају учбенике* (Политика, 23. март 2011).

(2) Један од најтежих негативних утисака међу грађанима јесте да су изневерени, *а отуд и неповерење* како ће иста влада државу водити 2011.

године, јер се поново чују претерана обећања... (Блиц, 31. 12. 2010).

Треба истаћи да се у оваквим примерима каузално-консекутивни однос често потврђује и употребом прилога *ОТУД* као у примеру (2), а уместо везника *А* могу се употребити и везници *ПА* и *ТЕ*.

2.3.3. Координиране клаузе са везником *А* којима се исказује конкретизација или додатни коментар

У штампаним медијима који су коришћени за анализу највећи број примера спада у ову групу. Дакле, од свих координираних клауза најчешће су оне које су уведене везником *А* и њима се исказује информација која би појаснила претходни садржај или која би представљала факултативну информацију, односно додатни коментар, што би обогатило садржај у информативном погледу. Пошто је већ речено да је везник *А* специфичан по томе што интензификује садржај, ставља радње у поредбени (често и контрастивни) однос, његова употреба уноси извесну динамику у језик, односно разбија уједначеност тона који је до тад био присутан.

Као што је већ истакнуто, додатни коментар у овим клаузама представља факултативну информацију којом се богати садржај, а везник *А*, захваљујући извесним семама које га одликују (пре свега динамичношћу), разбија претходни тон реченице и пребацује информативно тежиште на реченицу коју уводи. Забележен је велики број примера из ове групе:

(1) Тешко је очекивати да ћемо у 2011. имати бољи живот и наредна година биће јако тешка и захтеваће одрицања, оценио је функционер Социјалдемократске партије Србије Мехо Омеровић, *а сличне су биле и изјаве других српских политичара последњег дана 2010. године* (Блиц, 31. 12. 2010).

(2) Са Куљачом и Маровићем ухапшено је још десетак особа, *а сви они су осумњичени за злоупотребу службеног положаја у вези са нелегалним пословима на градњи хотелског насеља на рту Завала код Будве* (Блиц, 31. 12. 2010).

Захваљујући многобројним примера из различитих новинских рубрикама, може се видети које се све информације јављају у виду додатног коментара. Некада су у питању коментари везани за догађај описан управном реченицом, некада су у питању биографски подаци у вези са субјектом, а некада се описује пратећа околност и тада је могуће додати предлошко-заменичку конструкцију *ПРИ ТОМ* (Са Куљачом и Маровићем ухапшено је још десетак особа, *а ПРИ ТОМ су сви они осумњичени за злоупотребу службеног положаја у вези са нелегалним пословима на градњи хотелског насеља на рту Завала код Будве*).

Такође, наилазимо на примере реченица којима се врши конкретизација. Премда се подразумева да се сваким додатним коментаром врши извесна конкретизација, јављају се примери са израженијом нијансом конкретизације, те су издвојени у засебну групу. Конкретизација се може испољавати на више начина. Понекад је у питању интензификован додатни коментар, понекад је у питању субјекат који је искључен из групе како би се саопштиле информације о њему конкретно. Заправо, у овом делу под конкретизацијом се подразумевају примери у којима се из неког генералног описа, садржај сужава на једног актера или на једну ситуацију.

(1) Музеје махом посећују људи између 36 и 50 година старости *а високообразована жена из урбане средине, у поменутом старосном добу, наклоњена уметности, историји или археологији, најчешћи је просечан посетилац* (Политика, 26. март 2011).

(2) Осим љубави која се родила, резултат је да Портманова плеше у десетак сцена, *а само у оним најзахтевнијим њен „дублер” је изврсна Сара Лејн из АВТ* (Политика, 6. март 2011).

Кад су у питању закључна разматрања у вези са реченицама уведеним везником *A*, примећује се осетна разлика у употреби

овог везника у публицистичком стилу у односу на његову употребу у књижевноуметничком стилу (према подацима добијеним у истраживањима изложеним у магистарским радовима Ружице Мирилов (2005) и Слађане Милићевић 2000). Та разлика се испољава у далеко фреквентнијој употреби овог везника у односу на везник *И*, док је ситуација у књижевноуметничком стилу обрнута. Узроци томе јесу тематски садржај, комуникацијска намера аутора, као и особености публицистичког стила који се одликује устаљеношћу форме. Што се тиче степена самосталности овог типа реченица, ситуација је слична као у реченицама са везником *И*: најсамосталније су реченице у којима су предикације симултане, док реченице које исказују конкретизацију или додатни коментар ван контекста, самостално, тешко могу бити правилно протумачене.

2.4. Координиране клаузе са везником *АЛИ*

Типично значење везника *АЛИ* је адверсативност и на основу коришћене литературе, као и обрађеног корпуса, овај везник је моносемичан. Могу се пронаћи примери у којима се налази на нијансу интензификовања садржаја или где се адверсативна клауза јавља као нека врста додатног коментара, али у највећем броју примера налази се на типичну адверсативност (Кордић 2008: 192). Наравно, везник *АЛИ* поред своје основне вредности често има и прагматичку вредност, када се јавља као кохезивно средство на нивоу текста (Сааведра 2006: 233).

Као што је већ поменуто, у већини случајева везник *АЛИ* се остварује у типичном адверсативном значењу:

(1) На њој је лежао највећи терет, *али, срећом, имала је разумевање и помоћ мужа Филипа, свекра и свекрве* (Политика, 8. март 2011).

(2) Зиројевић: Имам уговор са Радом, *али хоћу у Звезду* (Данас, 10. 1. 2011).

На основу претходних примера, закључује се да је везник *АЛИ*

могуће заменити везником *A* у примерима са различитим субјектима који обављају симултане радње, али не и у осталим случајевима, док је у свим примерима могућа хипотаксичка конверзија (Алановић 2008: 96), те исти садржај може бити исказан и субординираном концесивном клаузом (нпр. *Имам уговор са Радом, али хоћу у Звезду* → *Иако имам уговор са Радом, хоћу у Звезду*), што додатно потврђује да је реч о значењу адверсативности.

У следећим примерима наилазимо на реченице са везником *АЛИ* које се јављају као додатни коментар у односу на управну реченицу:

(1) Бобан Ковачевић каже да „Паркинг сервис” начелно подржава идеју о посебној зони у околини КЦС-а, *али ту одлуку треба да донесе Секретаријат за саобраћај* (Политика, 5. март 2011).

(2) Послодавци, међутим, махом наводе да када запошљавају нове раднике воде рачуна о дипломи, *али то није увек гаранција* да ће радник добро обављати посао (27. фебруар 2011).

У примерима са додатним коментаром, семантика адверсативности може бити још увек присутна, али се та реченица углавном јавља као неки коментар у односу на претходну, додатно образложење, обавештење, упозорење или примедба другог типа.

2.5. Координиране клаузе са везником *ИЛИ*

Попут везника *АЛИ*, везник *ИЛИ* спада у специјализоване, односно моносемичне везнике. Кад је реч о сентенцијалном нивоу (И. Антонић, Предавања на курсевима из Синтаксе и семантике), њиме се уводе дисјунктивне (раставне) клаузе. У овом типу реченица исказане су две радње које једна другу искључују (Станојчић 2002: 147). Дакле, у основи дисјунктивности је кондиционалност: *Ако X чини А, онда X не чини В* (*Или ћу кренути у школу или ћу се запослити* → *Ако кренем у школу нећу се запошљавати* ↔ *Ако се запослим, нећу кренути у школу.*). Наравно, могуће су и варијанте са различитим субјектима: 1. *Ако X чини А, онда*

У не чини А (*Или ја идем или он иде* → *Ако ја идем, он не иде.*) или 2. Ако Х чини А, онда У не чини В (*Или ће он престати да пије или ће га она оставити.* → *Ако он престане да пије, она га неће оставити.*)

Дакле, везник или се може употребити удвојено, како би исказао међусобну искључивост двеју радњи, али и не мора бити удвојен. У корпусу су забележена само два примера, у којима везник *ИЛИ* није удвојен.

(1) Реконструкција може бити промена Закона о министарствима *или се може остварити кроз персоналне промене...* (Блиц, 31. 12. 2010).

(2) Швајцарска: Платите порез на кућног љубимца *или ћемо убити пса* (Блиц, 12. 1. 2010).

Пошто је реч о радњама које су међусобно искључиве, а у основи дисјунктивности је кондиционалност, степен самосталности је веома низак. По самом рангу ове реченице јесу међусобно равноправне, али нису и самосталне, пошто се њиховим растављањем не може исказати дисјунктивност, а изостављање везника није могуће.

У односу на све остале типове реченица, реченице са везником *ИЛИ* забележене су у најмањем броју на корпусу публицистичког стила. С обзиром на одлике стила, језичка средства са значењем кондиционалности могла би бити примеренија за језик дневне штампе.

2.6. Координиране клаузе са везником *ПА*

Примарно значење везника *ПА* било је исказивање постериорности, односно – *везивање реченица и реченичних делова који изричу оно што се догодило после онога што је речено у главној реченици* (РМС). Из тог основног значења постериорности касније се изводе секундарна значења, од којих је у забележеном корпусу најфреквентније консекутивно значење, које се, како потврђује и литература везана за координиране клаузе, реализује као типично значење везника *ПА*. Дакле,

првом реченицом исказује се суд, који истовремено представља и узрок, а другом реченицом последица, резултат (Сааведра 2006: 234).

Премда се примарно значење координираних клуза са везником *ПА* не среће често, корпус бележи један пример са значењем постериорности.

(1) Депримирајуће изгледају сасушене жене које су колико јуче имале 120 килограма, *на су захваљујући чаробним пишулама преко ноћи постале манекенке* (20. март 2011).

Примери са значењем консекутивности бројнији су, навешћемо неке:

(1) Мада је израелска издавачка делатност обимна и представља хиљаде нових наслова и овде се осећа опадање интересовања читалаца, *на су тиражи много мањи него што је то некада било* (Политика, 8. март 2011).

(2) Поједине ђаке радници обезбеђења су више пута ухватили у крађи или покушају крађе *на су им саветовали да заобилазе радње у којима су запажени по лошој навици* (Политика, 6. март 2011).

Премда је познато да се везник *ПА* може остварити и у другим значењима, примери који су се нашли у корпусу нису разноврсни. Везник *ПА* у забележеним примерима може бити замењен везницима *ТЕ* или *И*, а поједини примери могу бити исказани и асиндетски.

2.7. Координиране клаузе са везником *ДОК*

Везник *ДОК* своју типичну употребу остварује у темпоралним субординираним клаузама, које исказују симултаност (Антонић 2001: 92). Значење симултаности обезбеђује овом везнику способност увођења и координираних клауза,³ а у тим ситуацијама синонимичан је везнику *А* у координираним симултаним клаузама.

³ У литератури не постоји сагласност у вези са тумачењем овог везника, у граматицама је одређен као везник који може уводити и координиране клаузе, али поједини истраживачи указују на недостатности таквог одређења (Ковачевић 1993: 191–193).

Дакле, као и везник *A* у симултаним клаузама, везник *ДОК* исказује поређење, напоредно постављене две радње, које не морају бити нужно и супротстављене. Међу примерима који су забележени јављају се и они који исказују супротстављање, али и они у којима се врши просто поређење.

(1) Препорука Савета Европе је да заступљеност жена у парламенту буде најмање 40 одсто. Србија је са око 22 одсто испод тог циља, *док је просек земаља-чланица Савета Европе 2008. године био 21,7 одсто* (Политика, 8. март 2011).

(2) На основу садржаја микроелемената глазури, боје и тела керамике одређује се порекло саме глине *док се*, када је метал у питању, *на основу његовог садржаја може открити да ли је бакар, рецимо, из Бора или са Карпата или неке друге локације* (Политика, 8. март 2011).

Међу забележеним примерима, у нешто мањем броју се јављају они који имају значење додатног коментара или конкретизације, што се такође може исказати везником *A*.

(1) Потом следе ученици и студенти, *док у њима најмање има деце до 12 година старости – 4,4 посто* (Политика, 26. март 2011).

(2) Управо је непостојање тог стратешког дугорочног плана један од основних недостатака који прати рад музеја данас, *док би активности на осавремењивању поставки и анимирању окружења да их посећује морале да буду присутније* (Политика, 26. март 2011).

Дакле, у свим забележеним примерима везник *ДОК* заменљив је везником *A*, а примери у којима се овај везник јавља потврђују да се значења ових везника у појединим примерима потпуно поклапају, поготово у примерима у којима се пореде симултане радње са различитим субјектима.

4. Квантитативна анализа. Статистички подаци из обрађеног корпуса

Како би се на крају рада извели закључци који су везани за обрађени корпус, потребно је обратити пажњу на одређене статистичке индикаторе, који нас могу упутити на нове закључке везане за обрађену грађу.

Обрађени корпус броји укупно 150 примера. Већ је истакнуто да су примери са везником *А* забележени у највећем броју (58 примера), док су најређи примери са везником *ИЛИ* (само два забележена примера). Специфичност корпуса потврђује се тиме што су примери са везником *И* не само далеко ређи од примера са везником *А*, већ и од оних са везником *АЛИ*, што је интересантно пошто је везник *И* најфреквентнији везник. Везници *ПА* и *ДОК* такође су слабије заступљени, али пошто су ти везници у појединим значењима синоними везницима *А* и *И*, овај статистички податак не изненађује.

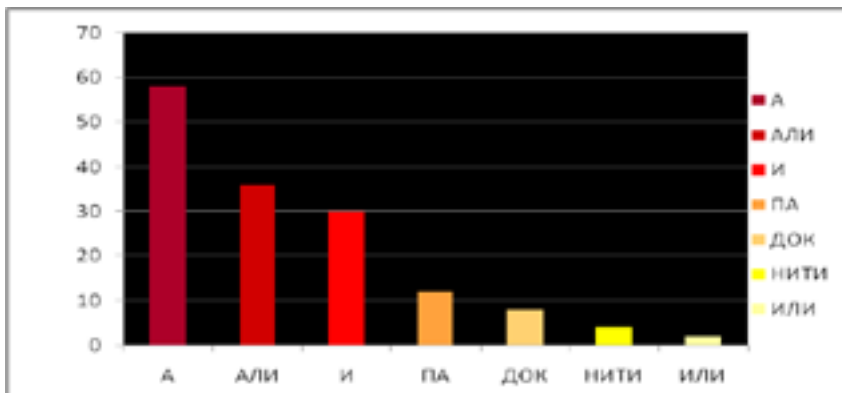

График бр. 1 – фреквенција појединачних везника у корпусу.

Друга специфичност везана је за фреквенцију одређених значењских подтипова у корпусу. Иако је уочено чак 18 различитих подтипова у зависности од значењских нијански које доминирају у примерима, не може се рећи да је значењска разноврсност знатније

изражена. Укупно 21% примера чине координиране клауза са везником *А*, које представљају додатни коментар, док 18% примера чине координиране реченице са везником *АЛИ* у својој типичној употреби, док 61% чини 16 осталих подтипова (график бр. 2). Дакле, према корпус потврђује могућност разноврсности значења за поједине везнике, та могућност није потврђена и бројношћу примера који одступају од типичне употребе, што је још један доказ устаљености језика штампаних медија.

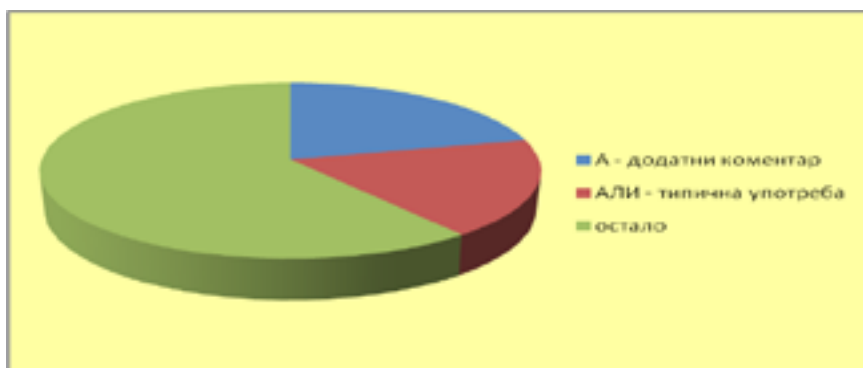

График бр. 2 – фреквенција појединих значењских нијанси.

Последњи статистички податак који ће бити поменут јесте разноврсност у остваривању различитих значења код појединих везника. Према очекивању, најразноврснија значења имају везници *А* и *И*, који су у најмањој мери специјализовани и стилистички маркирани (график бр. 3), они се остварују у 5 различитих семантичких нијанси. Остали везници показују драстично слабију могућност остваривања у различитим нијансама. Везници *АЛИ*, *ПА* и *ДОК* у анализираном корпусу остварују се у два различита значења. Примери са везницима *ИЛИ* и *НИТИ* забележени су само у свом основном значењу, али то су уједно и најмање заступљени примери у корпусу.

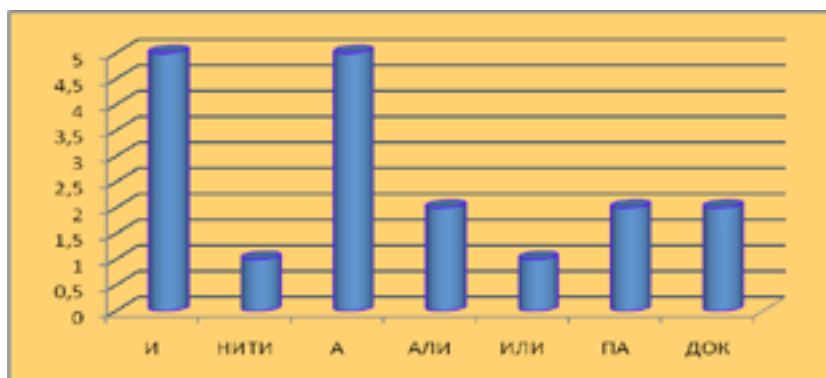

График бр. 3 – разноврсност значењских подтипова по везницима.

Дакле, квантитативна анализа потврђује семантички потенцијал појединих везника, као и специјализованост других, што је већ потврђено у граматикама. Међутим, поред тога што корпус доказује постојање разноврсности значењских нијанси, већина примера је из две специфичне групе, што опет потврђује устаљеност језика штампаних медија, као и његову специфичност пошто су у анализираном корпусу најфреквентнији примери са везником *А*, иако је у језику, генерално, најзаступљенији везник *И* (Кордић 2008: 191).

4. Закључак

4.1. Спроведена квалитативна анализа, која је обухватила синдетске реченице са везницима *И*, *НИТИ*, *А*, *АЛИ*, *ИЛИ*, *ПА* и *ДОК*, довела је до закључака везаних за значење самих везника и за статус појединих координираних реченица у односу на матичну реченицу, а квантитативна анализа до закључака који се односе на фреквенцију везника, разноврсност њихових значења, као и на фреквенцију појединих подтипова.

4.2. Везници *И* и *А* основни су везници координираних реченица, пореклом су партикуле и заједничко им је то што су међу најстаријим лексемама из словенских језика. Поред конективног

карактера, ови везници чувају део природе партикула, стога се везником *И* често интензификује садржај, наглашава последица или додатни коментар, док је везник *А* по природи емфатичка партикула, те се њиме често постиже динамичност или прекид дотадашње интонације, који би сугерисао нешто што је неочекивано или битније у односу на претходно. Двојакост природе ових двеју лексема, као и њихова стилска немаркираност, одвојила их је од осталих везника, те се остварују у већем броју значењских нијанси, односно најмање су специјализовани у односу на остале везнике. Поред ова два везника, велик семантички потенцијал показује везник *ДОК*, који, поред тога што може уводити и субординиране и координиране клаузе, показује могућност исказивања супротности, напоредности и додатног коментара. Везник *ПА* пореклом је везник који уводи постериорне координиране клаузе, али је временом постао специјализован, стога данас доминирају примери у којима уводи последичне реченице. Везници *АЛИ*, *ИЛИ* и *НИТИ* показују висок степен специјализованости, те њихово основно значење и доминира у примерима.

4.3. Као што и поједини типови субординираних клауза не показују једнак степен интегрисаности у матичну реченицу, тако се не може рећи ни да су координиране клаузе потпуно самосталне. Пре свега, свака језичка јединица мора бити интегрисана у контекст, а њихова могућност интерпретације без ширег контекста одређује и степен самосталности. Најсамосталније су симултане реченице са везницима *И* и *А*, које остварују потпуно равноправан однос са матичном реченицом. Реченице са значењем додатног коментара показују, такође, висок степен самосталности, односно често се остварују као самосталне структуре, које су факултативне. Међутим реченице којима се конкретизује или истиче какав садржај нису разумљиве без контекста, те су и нижег ранга, као и реченице које исказују сукцесивност. Реченице са везником *ИЛИ* нису нижег ранга у односу на матичну реченицу, али код њих је специфична

неодвојивост, односно – неопходно је да буду део исте структуре, пошто су међусобно искључиве, те се значење дисјунктивности не би могло другачије исказати. Дакле, ако говоримо о њиховом рангу, у том аспекту оне координирају, али кад је реч о њиховој самосталности – подједнако су подређене једна другој, пошто се дисјунктивност базира на кондиционалности.

4.4. По заступљености, истичу се примери са везницима *A* и *АЛИ*, који се појављују чешће од везника *И*, који је, како у српском језику, тако и у осталим словенским језицима, најфреквентнији везник координираних клауза. Такав однос може се објаснити природом новинског језика, као и природом садржаја који се саопштава. Изненађујуће ретко у језику новина појављују се примери са везницима *НИТИ* и *ИЛИ*, док примери са везником *НИ* уопште нису забележени у анализираном корпусу, што упућује на то да аутори махом бирају друга језичка средства (нпр. кондиционалне клаузе или конструкције уместо раставних реченица).

4.5. На крају треба навести да се већина координираних клауза (посебно оне са везницима *И* и *A*) у публицистичком стилу не употребљава у свом типичном значењу, што објашњава тешкоће у њиховом тумачењу. Употребом појединих везника често тежи наглашавању значењу последице, резултата, додатних коментара или конкретизације, чиме се њихово значење удаљава од основног. Разлог томе је природа садржаја, а понекад и реченична структура, која утиче на то да се додатни коментари, као и неке друге нијансе којим се конкретизује или интензификује садржај, интегришу у реченичну структуру.

ЛИТЕРАТУРА

Ајановић, Мустафа (1954). „Независно” сложене реченице и однос простих реченица у њима. *Наш језик*. 5/5–6: 206–221.

- Алановић, Миливој (2008). Синтаксички и комуникативни аспекти конверзије. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 51/1: 87–98
- Антонић, Ивана (2001). *Временска реченица*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Васић, Вера (2007). Прагматичка и граматичка компонента у конституисању и интерпретацији реченице. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 71–72: 273–282.
- Вукадиновић, Зора и Павица Мразовић (1990). *Грамматика српскохрватског језика за странце*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Димка, Сааведра (2006). Значење неких паратаксичких везника у српском језику. *Зборник Матице српске за славистику*. 70: 221–237.
- Ковачевић, Милош (1997). Паратаксичке и хипотаксичке односне реченице. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 40/1. 49 – 61.
- Ковачевић, Милош (1993). Распоред клауза у независносној реченици. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. 36: 181–206.
- Кордић, Сњежана (2008). Координација и субординација у сложеним реченицама славенских језика. *Јужнословенски филолог*. 64: 189–197.
- Милићевић, Слађана (2000). *Сложена реченица са синтаксички координираним копулативним клаузама*. Магистарски рад. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Мирилов, Ружица (2005). *Сложена реченица са саставним клаузама у језику савремених прозних писаца Давида Албахарија, Владана Матића и Горана Петровића*. Магистарски рад. Нови Сад: Филозофски факултет
- Прањковић, Иво (1984). *Координација у хрватском књижевном језику*. Загреб: Знанствена библиотека ХФД.
- РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска. 2007.
- СС: *Старославјанский словарь (по рукописям X и XI веков)*. Москва: Издательство «Русский язык». 1999.
- Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић (2002). *Грамматика српског језика за средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић, Михајло(1969). *Савремени српскохрватски језик II (Синтакса)*.
Београд: Научна књига

Tatjana Lovre

SYNDETTIC COORDINATE CLAUSES IN PUBLICISTIC STYLE

Summary

In this paper the author presented the results of semantic analysis of syndetic coordinate clauses and its conjunctions in publicistic style. The paper also contains a quantitative analysis and the analysis of the degree of independence between clauses. Some of the main results in this research have shown us some specifics related to conjunctions I and A. First, the quantitative analysis has shown that the use of conjunctions I and A in publicistic style is significantly different than the use of these conjunctions in other functional styles (colloquial style, poetic style, for example). Second, the analysis of the examples from this corpus, as well as the researches from the past, drew the author to some specific conclusions about these conjunctions, especially about conjunction A, which is usually treated as an adversative conjunction in grammars and linguistic papers. When it comes to degree of independence between the clauses, expectedly the analysis shows that it depends on context or the type of clause, but yet it doesn't mean that the existence of certain level of subordination between the clauses is a solid proof that they are indeed subordinate clauses.

Keywords: syndetic clauses, coordination, publicistic style, semantics, conjunctions.

Татјана Ловре, дипломирани филолог
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Др Зорана Ђинђића 2
Нови Сад
Србија
Имејл: tanjalovre@yahoo.com